Romanoslavica XLIV

POLONEZII ŞI PROBLEMA POLONEZĂ ÎN VIZIUNEA UNOR DIPLOMAŢI STRĂINI ACREDITAŢI LA ISTANBUL (1791-1797)

Veniamin CIOBANU

Între crizele care au zguduit sistemul politic european în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea, criza poloneză a avut implicaţii deosebite asupra configurării raportului de forţe din Europa Centrală şi de Est, deoarece fenomenul a fost unul din componentele problemei orientale. Apărută la sfârşitul secolului anterior, ca urmare a deteriorării progresive a situaţiei interne şi a poziţiei internaţionale ale Imperiului Otoman, al cărei debut se plasează încă în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, *chestiunea orientală* a dominat relaţiile interstatale din Europa, până la începutul celui de al treilea deceniu al secolului al XX-lea. Deoarece dispariţia, previzibilă, a Imperiului Otoman, ca putere europeană, cel puţin, datorită aşa cum am menţionat, agravării deteriorării situaţiei sale interne şi, pe cale de consecinţă, a poziţiei sale internaţionale, *care a constituit esenţa problemei orientale,* ar fi exacerbat contradicţiile de interese dintre puterile europene, fie ele *politice şi geostrategice,* sau *numai politice*, ce ar fi produs, fără îndoială, un seism atât de puternic în sistemul politic continental, încât nici una dintre puterile mari sau de rang secund, care urmăreau să profite cât mai mult posibil de pe urma prăbuşirii Imperiului Otoman, nu ar fi putut să-i gestioneze consecinţele. Ca urmare, puterile europene, implicate direct sau indirect în rezolvarea problemei orientale, au urmărit ca nici una dintre ele, separat sau în diverse combinaţii, să nu aibă posibilitatea de a o „soluţiona", prin adjudecarea unor câştiguri teritoriale cât mai avantajoase pe seama statului otoman, care ar fi dezavantajat pe ceilalţi competitori la adjudecarea „moştenirii" Imperiului Otoman De aceea, istoria problemei orientale a cunoscut numeroase formule de „rezolvare", între care şi cele de a se restrânge amploarea problemei orientale, prin lichidarea unor componente ale sale, cum a fost de exemplu, *problema poloneză.* Or, în această competiţie s-a angajat, alături de Rusia şi Austria, şi Prusia, pentru care expansiunea către Nord-Estul Europei a constituit un obiectiv permanent, începând, mai ales cu debutul secolului al XVIII-lea, când Prusia s-a proclamat regat[1]. Mai ales că, pe lângă obiective de natură geostrategică, Prusia mai

[1] Cf. Karl Pröhl, *Die Bedeutung preußischer Politik in der Phasen der orientalischen Frage. Ein Beitrag zur Entwicklung deutsch-türkischen Beziehungen von 1606 bis 1871*, Frankfurt am Main, Bern, New York, f.a., p.19 şi urm.

BDD-A24256 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:00 UTC)

era motivată şi de specificul sistemului politico-instituţional polonez care era foarte vulnerabil la ingerinţele externe.

Ca urmare, enumerând principalele vicii ale sistemului politic-instituţional al Republicii Nobiliare Polone, regele Prusiei, Friedrich al II-lea, conchidea, în *Testamentul* său politic, redactat în anul 1768: *la Pologne ne peut à peine se compter entre les puissances de l'Europe* şi că *en un mot, c'est selon moi, la dernière nation de l'Europe*[1]. Remarca cea mai interesantă pe care a făcut-o monarhul prusian, în context, din perspectiva tematicii abordată în aceste rânduri, se referă, însă, la faptul că, tot după părerea sa, *il y a longtemps que la Pologne serait subjuguée, si la jalousie de ses voisins, armés contre l'ambition des princes qui voudraient la soumettre ne les eût retenus dans les bornes de la modération*[2].

Limitele acelei „moderaţii" s-au dovedit a fi fost însă foarte flexibile, în concepţia vecinilor Poloniei, flexibilitate determinată tocmai de acea „gelozie" invocată de monarhul prusian. În cazul Prusiei, ea era întreţinută de problema preponderenţei în spaţiul german, preponderenţă pe care şi-o disputa, după cum bine se ştie, cu Austria. Neputând s-o tranşeze direct, fiecare dintre ele a căutat „hors de l'Allemagne les forces qui devaient leur donner la suprématie en Allemagne"[3]. Această rivalitate s-a întâlnit cu pretinsa „misiune civilizatoare" a Rusiei, în Orientul European, din care a rezultat, în cele din urmă, decizia lor de a încerca să amortizeze impactul contradicţiilor de interese, pe seama Poloniei şi a provinciilor europene ale Imperiului Otoman. Astfel încât prima împărţire a Poloniei, din anul 1772, nu a făcut altceva decât *d'ajouter à la question d'Orient une question plus urgente, plus grave et plus menaçante encore: la question polonaise*[4]. Evoluţia problemei orientale, de după această dată, conţinea însă suficiente indicii că prima împărţire a Poloniei nu avea să fie şi ultima, operată pe acest fundal. Deoarece, aşa cum remarca bine cunoscutul diplomat şi om politic francez, Charles Gravier, conte de Vergennes, ministrul Afacerilor Străine al Franţei, *the thrust of European ambitions and rivalries now reached as far east as the Ottoman Empire,*

[1] Heinz Duchhardt, *Politische Testamente und andere Quellen zum Fürstenethos der frühen Neuzeit*, Darmstadt, 1987, p.246.
[2] *Idem*.
[3] Albert Sorel, *La question d'Orient au XVIIIe siècle*, Paris, 1902, p.276.
[4] *Idem*, p.275; în ceea ce o priveste, Rusia, al cărei drum către Europa i-a fost deschis, după părerea lui Albert Sorel, de către Prusia, în timp ce Austria i l-a pregătit pe cel către Strâmtori, părea să fie cea mai avantajată de rivalitatea pruso-austriacă având ca obiect dominarea Germaniei; istoricul a fost totuşi de părere că *au moment où elle se ferait gloire de la mission d'humanité qu'elle accomplissait en Orient, elle se condamnait elle-même en Pologne à la plus sanglante des contradictions: pour relever en Turquie la civilisation byzantine, elle était forcée d'asservir en pleine Europe la civilisation européenne* (cf. *Ibidem*, p.278); pentru o sinteză a împrejurărilor în care au fost efectuate cele trei împărţiri ale Poloniei, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, dar care nu intră în tematica acestor rânduri. Vezi, mai recent, Tadeusz Cegielski, Łukasz Kadzieba, *Rozbiory Polski 1772-1793, 1795,* Varşovia, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, *passim,* 1990; J. Łukowski, *The Partition of Poland 1772, 1793, 1795*, Londra, 1999, *passim.*

BDD-A24256 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:00 UTC)

which could experience the fate of Poland[1]. Cum împărţirea, efectivă, a Imperiului Otoman se dovedea a fi imposibilă, din cauza incapacităţii competitorilor de a tranşa problema apartenenţei Istanbulului, deci a Strâmtorilor, de Vergennes, *predicted that the insolubility of the Ottoman question would ricochet fatally upon the remnant of independent Poland*[2].

Izbucnirea revoluţiei franceze a determinat însă şi atenuarea, cel puţin formală, a rivalităţilor dintre Prusia şi Austria, în spaţiul german şi în cel oriental, determinându-le, la scurt timp după pacificarea Europei Orientale, consacrată de tratatul de pace ruso-turc de la Iaşi, din 9 ianuarie 1792[3], să pună bazele primei coaliţii antifranceze. Tratatul de alianţă, încheiat de împăratul Leopold al II-lea, cu regele Prusiei, Friedrich Wilhelm al II-lea, la Berlin, la 7 februarie 1792, avea şi trei articole separate. Cel de al doilea formula angajamentul celor două părţi contractante de a asigura, de presupus, cel puţin pe durata conflictului militar cu Franţa, *statu-quo*-ul politic al Poloniei[4]. Iniţiativa introducerii acelui articol a aparţinut, fără îndoială, diplomaţiei austriece care nu agrea tentativa celei prusiene de a profita de declanşarea revoluţiei franceze, pentru a obţine mult râvnitele teritorii poloneze, pe care nu i le-a putut oferi Tratatul de prietenie şi alianţă defensivă, încheiat de Prusia cu Polonia, la 27 martie 1790[5]. Deoarece regele

---

[1] Edward Ingram, *Anglo-Ottoman Encounters in the Age of Revolution.* Collected Essays of Alan Cuningham, vol.I, Frank Caso, Londra, 1993, p.3.

[2] *Idem*.

[3] Cf. pentru tratat, Dimitrie A. Sturdza şi C. Colescu-Vartic, *Acte si documente relative la istoria renascerii României*, vol. I, 1391-1841, Bucureşti, 1900, p.219-225.

[4] *Qu'elles conviendront et inviteront la cour impériale de Russie de convenir avec elles, quelles n'entreprendront rien pour altérer l'intégrité et le maintien d'une libre constitution de la Pologne, qu'elles ne chercheront jamais à placer un Prince de leur maison sur le trône de Pologne ni par un mariage avec la Princesse Infante, ni dans le cas d'une nouvelle élection, et n'emploieront point leur influence pour déterminer la choix de la Rep[ublique] dans l'un ou l'autre cas, en faveur d'un autre Prince, hors d'un concert mutuel entre elles* (cf. *Recueil des principaux Traités d'Alliance, de Paix, de Trêve de Neutralité, de Commerce, de Limites, d'Echange etc conclus par les Puissances de l'Europe tant entre elles qu'avec les Puissances et Etats dans d'autres parties du monde depuis 1761 jusqu'à présent.. par M. de Martens, seconde edit. revue et augmenté par le Bon Charles de Martens,* tome V, *1791-1795*, à Gottingue, 1826, p.305) (în continuare, Martens, t.V).

[5] Cf. Karl Otmar Freiher von Aretin, *Tausch, Teilung und Länderschacher als Folgen des Gleichgewichtssystems der europäischen Großmächte. Die polnischen Teilungen als europäische Schiksal,* în vol. *Polen und die polnische Frage in der Geschichte der Hohenzollernmonarchie 1701-1871*. Referate einer deutsch-polnische Historikertagung vom 7. bis 10. November 1979 in Berlin Nikolaussee. Herausgegeben von Klaus Zernak. Mit einem Geleitwort von Otto Büsch, Berlin, 1982, p.59; acea tendinţă era, de altfel, foarte bine cunoscută diplomaţiei europene, inclusiv celei veneţiene. Într-un raport, către Senat, din anul 1793, Nicolò Foscarini, bailul Veneţiei la Istanbul, sublinia faptul ca declanşarea revoluţiei franceze *prestò largo campo al Re di Prussia di aprofitare*, în scopul realizării politicii sale orientale în general, a celei poloneze în special (cf. Luigi Firpo, *Relazioni di ambasciatori veneti al Senato*, vol.XIII, *Costantinopoli (1590-1793)*, Botega di Erasmo, Florenţa, 1984, p.1143).

BDD-A24256 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:00 UTC)

Poloniei, Stanislaw August Poniatowski, nu l-a ratificat din cauză că fusese inserată o clauză, potrivit căreia, în schimbul sprijinului pe care i l-ar fi acordat Prusia, în cazul unei agresiuni externe, Polonia se angaja să-i cedeze oraşele Gdańsk şi Toruń, cu împrejurimile lor[1]. Pe de altă parte, Leopold al II-lea urmărea cu interes şi simpatie eforturile cercurilor progresiste din Polonia de a eradica tarele sistemului său politic-instituţional, în scopul de a evita, în viitor, producerea unor alte dezastre, de tipul celui din anul 1772. De aceea el a salutat proclamarea Constituţiei de la 3 mai 1791, pe care o considera *als einen großen Fortschritt auf dem Weg der Menschheit*[2].

În schimb, Friedrich Wilhelm al II-lea a adoptat o atitudine diametral opusă. După cum se ştie, Constituţia de la 3 mai 1791 instituia monarhia ereditară în Polonia, în dinastia saxonă a Wettini-lor, cu scopul evident de a asigura Polonia de eventualitatea, foarte probabilă, a unor alte tentative de dezmembrare teritorială a ei. Ca urmare, regele Prusiei *sah darin eine Bedrohung seiner Vergrößerungspläne*, avansând, cu prilejul tratativelor cu austriecii, cererea de despăgubire pentru eforturile de război, împotriva revoluţiei franceze, pe seama Poloniei[3].

Refuzul austriecilor de a-i seconda planurile nu l-a descurajat pe regele Friedrich Wilhelm al II-lea, care a găsit repede partenerul de tratative şi de acţiune, în persoana Ecaterinei a II-a. Împreună au pus la punct şi efectuat cea de a doua împărţire a Poloniei, consacrată de acordul semnat la Petersburg, la 23 ianuarie 1793[4], proclamarea Constituţiei de la 3 mai fiind considerată drept cauza esenţială a deciziei celor doi monarhi[5].

Cea de a doua împărţire a Poloniei a provocat, după cum se ştie, un nou val de emigrare a polonezilor din provinciile anexate, mulţi dintre aceştia refugiindu-se în Principatele Române, ceea ce a produs noi complicaţii, în domeniul statutului lor juridic[6]. Apoi, izbucnirea insurecţiei poloneze, în luna martie 1794, a obligat Prusia să-şi disperseze forţele militare, retrăgând o armată de pe frontul francez pe care a trimis-o în Polonia, pentru înăbuşirea insurecţiei[7]. Concomitent cu acţiunile militare împotriva

---

[1] Cf. Veniamin Ciobanu, *The Status of the Romanian Principalities and the Polish Question as Reflected in the Prussian Eastern Policy (the End of 18th Century),* în vol. *Romanian and Polish Peoples in East-Central Europe (17th – 20th Centuries),* Edited by Veniamin Ciobanu, Editura Junimea, Iaşi, 2003, p.42.

[2] Mai mult chiar, *er sah darin eine Herausforderung und erwog eine ständige Verfassung für Galizien* (cf. von Aretin, *op.cit*., p.58).

[3] Cf. *idem*, p.59; de aceea, nota Nicolò Foscarini, regele Prusiei *cooperò alla distruzione della nuova costituzione di quella Republica* (cf. Firpo, *op.cit.*, p.1143).

[4] Cf. von Aretin, *op.cit*., p.60.

[5] Mai precis, *le bouleversement qui est survenu dans la constitution et dans le régime intérieur de la Republique de Pologne par la révolution illégale de 3 May 1791, les désordres qui n'ont cessé de la déchirer depuis cette malheureuse époque et les progrès que l'esprit d'innovations pernicieuses commençait à y faire* (cf. Martens*,* t.V, p.544).

[6] Vezi, pentru detalii, Veniamin Ciobanu, *Relaţiile politice româno-polone între 1699 şi 1848,* Editura Academiei, Bucureşti, 1980, p.151 si urm.

[7] Cf. von Aretin, *op.cit*., p.60.

BDD-A24256 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:00 UTC)

insurgenţilor, Prusia urmărea cu atenţie toate demersurile conducătorilor insurecţiei, îndeosebi cele de la Istanbul, menite să obţină sprijin militar şi diplomatic din partea Porţii Otomane. În acel context a aflat Friedrich Wilhelm Ernst von Knobelsdorff, trimisul extraordinar al Prusiei pe lângă Poarta Otomană, că emisari ai insurecţiei, sosiţi la Istanbul, la 27 septembrie 1794, *ont offert à la Porte le projet de la formation d'une nouvelle principauté, dépendante de la Porte à l'instar de celles de Moldavie et de Valachie,* şi după modelul proiectului propus, tot Porţii Otomane, de şefii Confederaţiei de la Bar, pentru Podolia, în anul 1768[1]. După părerea diplomatului prusian, proiectul viza *particulièrement des provinces russes du dernier partage* (a Poloniei - n.n.) *et limitrophes de la Moldavie*[2].

După înfrângerea definitivă a insurecţiei poloneze, în luna noiembrie 1794, Rusia, Austria şi Prusia au început *das Feilschen über die Teilung der Reste des polnischen Territoriums*[3]. Tratativele dintre Rusia şi Austria au avansat cu repeziciune. Începute la 15 decembrie 1794, ele s-au încheiat la 3 ianuarie 1795, când a fost semnat acordul de la Petersburg care consacra cea de a treia împărţire a Poloniei[4]. Deosebit de dificile s-au dovedit a fi fost însă tratativele cu Prusia, din cauza pretenţiilor teritoriale ale acesteia, în Polonia, considerate de ruşi şi de austrieci ca fiind deosebit de exagerate, şi care, pentru a şi le impune, s-a grăbit să iasă din prima coaliţie antifranceză, încheind pacea separată cu Franţa, la Basel, la 5 aprilie 1795. Diferendele au fost totuşi aplanate, Prusia aderând la acordul ruso-austriac, din 3 ianuarie 1795, la 24 octombrie acelaşi an[5].

Totuşi, deşi aderase la Tratatul în discuţie, diplomaţia prusiană nu considera încă problema poloneză ca fiind rezolvată, din perspectiva intereselor sale în zonă, motiv pentru care ratificarea Tratatului era condiţionată de către regele Friedrich Wilhelm al II-lea *de quelques explications importantes*[6], sintagmă sub care se ascundea tendinţa de a asigura Prusiei dacă nu un anume ascendent, în comparaţie cu celelalte două puteri copartajante, cel puţin asigurarea că partenerele sale nu aveau să-şi însuşească zone din fostul teritoriu al Poloniei care să-l dezavantajeze, mai ales din punct de vedere geostrategic. Prin urmare, Friedrich Wilhelm Ernst von Knobelsdorff a primit misiunea de la suveranul său de a urmări cu cea mai mare atenţie toate demersurile diplomatice întreprinse în Capitala otomană de reprezentanţii puterilor

[1] Neculai Iorga, *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor adunate din depozitele de manuscrise ale Apusului,* vol.II, Bucureşti, 1896, p.351 şi n. 3 şi 4.
[2] *Idem*, p.351.
[3] Marian Zgórniak, *Die II. und III. Teilung Polens und die französische Revolution,* în vol. *Die französische Revolution und Europa 1789-1799,* Saarbrücken, 1989, t.2, 1992, p.247.
[4] Cf. von Aretin, *op.cit*., p.60.
[5] Cf. Ciobanu, *The Status...,* p.51.
[6] Cf. depeşa regelui Friedrich Wilhelm al II-lea adresată lui von Knobelsdorff la 23 noiembrie 1795, în *Europe and the Porte. New Documents on the Eastern Question,* vol.V: *Prussian and English Diplomatic Reports*, *1791-1803*, Edited by Veniamin Ciobanu, Editura Junimea, Iaşi, 2006, p. 44 (în continuare, *Europe and the Porte*, V).

BDD-A24256 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:00 UTC)

interesate în rezolvarea problemei poloneze care ar fi putut afecta poziţia Prusiei în această chestiune. În primul rând trebuia să urmărească evoluţia raporturilor dintre reprezentantul diplomaţiei franceze la Istanbul, Raymond Verninac de Sanite-Maure, trimisul extraordinar al Republicii Franceze, care nu făcea nici un secret din intenţia acesteia de a declanşa o nouă insurecţie în teritoriile poloneze, cu scopul de a slăbi coeziunea coaliţiei antifranceze, şi emigranţii polonezi ajunşi în Capitala otomană. Or, potrivit constatărilor diplomatului francez, transmise regelui său la 10 septembrie 1795, Prusia nu ar fi avut nici un motiv să fie îngrijorată, atunci, din acest punct de vedere. Deoarece *la plupart des Polonois, qui vivent ici sous la protection du Sieur Verninac, viennent de la quitter et prétendent être mécontent de lui*[1]. Mai mult chiar, aceştia ar fi dat publicităţii un memoriu prin care dezvăluiau „secretele" lui Verninac, iar unul dintre ei, bănuit de diplomatul francez că ar fi fost autorul acelui memoriu, s-a refugiat, de teama repercusiunilor, la Misiunea diplomatică a Rusiei, intrând în serviciul ţarinei[2]. Aderarea Prusiei la, 24 octombrie 1795, la acordul austro-rus din 3 ianuarie 1795 care consacra cea de a treia împărţire a Poloniei, i-a oferit lui Friedrich Wilhelm Ernst von Knobelsdorff prilejul de a-şi exprima satisfacţia produsă de acel eveniment şi convingerea că Poarta Otomană nu avea să reacţioneze în mod negativ. Căci, potrivit opiniei sale, Poarta *verroit même avec satisfaction la fin de l'existence d'un etat tel que la Pologne, qui par les vices de son Gouvernement, par le caractére leger, inconsequent et turbulent de ses habitants, mis en effervescence par des idées revolutionaires, avoit eté dangereux pour tous ses voisins et auroit, s'il eu continué d'exister, occasionné des troubles qui auroient pû devenir dangereux pour le repos de la Porte*[3]. Din acest motiv, credea el, Poarta *pouvoit regarder avec indifference les acquisitions de la Russie parceque cette Puissance par l'ascendant que son influence lui avoit souvent donné en Pologne, l'avoit pour ainsi dire rendû maitre de ce païs, tandis que à present, elle seroit assez occupée à consolider sa Puissance sur un tiers de la Pologne*[4], părere care, fireşte, nu corespundea realităţii, deoarece turcii erau deosebit de îngrijoraţi de sporirea teritorială a Rusiei în Nordul Europei, dar nu puteau, datorită situaţiei interne şi a poziţiei internaţionale deosebit de critice ale Imperiului Otoman, întreprinde nimic pentru a li se opune. Diplomatul prusian interpreta însă, desigur, cu intenţia de a-l flata pe suveranul său, acea reţinere a Porţii Otomane ca o expresia a consideraţiei acesteia faţă de Prusia şi regele său, ale cărei interese în problema poloneză nu dorea să le discute. Deoarece, în cazul în care ar fi intervenit în această problemă, *une levée de bouclier de la part des Turcs auroit pû etre à craindre*[5].

---

[1] *Europe and the Porte: New Documents on the Eastern Question,* vol.II: *Swedish Diplomatic Reports, 1798-1799*, Edited by Veniamin Ciobanu, The Center for Romanian Studies, Iaşi, Oxford, Portland, 2001, p.201 (în continuare, *Europe and the Porte*, II).
[2] *Idem*.
[3] *Ibidem*, p.213.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*, p.225.

BDD-A24256 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:00 UTC)

Totuşi, în pofida asigurărilor reprezentantului său, Friedrich Wilhelm al II-lea continua să fie interesat de evoluţia raporturilor dintre Rusia şi Imperiul Otoman care puteau fi deteriorate, cu repercusiuni negative pentru Prusia, în problema poloneză, de prezenţa refugiaţilor polonezi în Moldova şi Ţara Românească. De aceea, la 8 martie 1796, el i-a ordonat să verifice ştirea în conformitate cu care în Ţara Românească se aflau, la acea dată, circa 4000 de polonezi, sub comanda lui Joakim Denisko şi a unui oarecare Haskay (Hascax, Hassac), potrivit informaţiilor pe care le avea regele, *où les suppose en connexion avec leurs compatriotes, tant émigres que demeurant sous la domination des trois Cours copartageantes et on leur attribue principalement le dessein de fomenter des troubles dans l'intérieur de la Russie*; deoarece *l'on crains que l'inconduite des susdits Polonais réfugiés en Wallachie, ne fournissent à l'Impératrice l'occasion et ne lui facilite les moyens de s'emparer de cette Principauté et de Moldavie, sous le prétexte de mettre ses États en sûreté contre toute entreprise de ce coté-là*[1]. Conformându-se dispoziţiei regelui, von Knobelsdorff a cules informaţiile solicitate şi a ajuns la concluzia că *ces bruits se trouvent sans fondement, et excepté les 12. ou 17. Polonois, qui autrefois séjournaient icio, et du nombre desquels est le S*r *Demiskof* (adică Joakin Denisko – n.n.), *qui peut-etre pourroit se trouver la bas, faut d'avoir pu passer les frontières de deux Cour Imperiales* (adică ale Austriei şi ale Rusiei – n.n.) *et quelques familles que depuis longtems se sont retirés à Jassy, il n'y a pas d'autres Polonois dans ces contrées*, informaţii care, pretindea el, erau confirmate şi din surse austriece şi ruse[2].

Suficiente motive de nelinişte avea diplomaţia prusiană şi din cauza atitudinii ambigue a celei franceze, în problema poloneză. După încheierea păcii de la Basel, din 5 aprilie 1795, Franţa se erija, oficial, în susţinătoarea intereselor Prusiei în această chestiune, cu scopul de a agrava disensiunile dintre ea şi celelalte două puteri copartajante şi a o împiedica astfel să reintre în prima coaliţie antifranceză, alături de Austria şi Marea Britanie care nu o părăsiseră, încă. În această ordine de idei, este de notat opinia lui Jean Baptiste Annibal Aubert du Bayet, ambasadorul Franţei la Istanbul, potrivit căreia polonezii trebuiau să declanşeze o nouă revoltă, doar în zonele ce fuseseră anexate de Austria şi de Rusia. O idee pe care von Knobelsdorff nu o agrea însă câtuşi de puţin, deoarece, credea el, *ce seroit allumer un incendie dont personne ne peut prevoir les suites et que d'ailleurs la fermentation et les troubles ne gagneroient que trop tot les autres parties de cet ancien Royaume* al Poloniei[3]. Din contra, în convingerea sa, *le mieux sera donc, que le Sieur Du Bayet avec les sentiments d'attachement qu'il professe envers la Prusse, s'abstient de se mêler de quelque manière que ce soit,*

[1] Cf. Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz (Berlin), I. HA, Rep. 11, Auswertige Beziehungen, Nr. 275d, *Turkei*, f.29; publicat, fragmentar, şi de Iorga, în *op.cit.,* p.352); pentru Joakim Denisko şi rolul lui în acele împrejurări, vezi Ciobanu, *Relaţiile politice româno-polone,* p.163 si urm.
[2] *Europe and the Porte*, I, p.233.
[3] *Europe and the Porte*, V, p.46.

BDD-A24256 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:00 UTC)

des idées chimeriques de ces Polonois et se borne les renvoyer tout uniment se soumettre, comme leur interet bien entendu l'exige, à la loi des circonstances[1].

Regele Prusiei nu împărtăşea însă temerile diplomatului său, fiind convins că unitatea de vederi dintre puterile copartajante, în ceea ce priveşte statutul juridic al fostelor teritorii poloneze, consacrat de Convenţia din 24 octombrie 1795, *servira en meme tems, à abattre les esperances et les projets chimeriques et absolument illusoires, que quelques Polonois réfugiés dans les Pays etrangers, conservoient peutetre encore pour le retablissement de leur ancien Gouvernement, en faisant voir à toute l'Europe, l'union indissoluble qui regne entre elles à cet egard*[2].

Dacă interesul constant manifestat de diplomaţia prusiană faţă de polonezi şi problema poloneză era motivat, aşa cum s-a putut constata din rândurile anterioare, de considerente de natură geopolitică, dar şi politică, un alt stat, situat tot în zona nordică a Continentului, dar care avusese şi el graniţe comune cu fostul Regat al Poloniei, cu care îşi disputase, nu o dată, în decursul timpului, supremaţia în zona Mării Baltice, era la fel de atent la evoluţia problemei poloneze. Este vorba de Suedia care, în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea făcea eforturi diplomatice susţinute, pentru a nu împărtăşi soarta Poloniei pe care i-o putea pregăti oricând Rusia, a cărei expansiune către vestul Europei nu putea, aşa cum s-a întâmplat, de altfel, să ocolească Peninsula Scandinavă. Vizată era, într-o primă etapă, Finlanda, veche provincie istorică a Regatului Suedez, considerată de cercurile conducătoare ale Imperiului Rus o trambulină de pe care ar fi putut să concretizeze cu mai multe şanse de reuşită politica sa de instaurare a controlului său asupra întregului spaţiu nord-estic al Europei, ce constituia o poziţie strategică de maximă importanţă. Atingerea acelui obiectiv era condiţionată însă de succesul unei alte direcţii de mare anvergură a politicii externe a Rusiei, şi anume Europa Orientală. Deoarece, lichidarea, în folosul ei, a problemei orientale i-ar fi deschis calea către Constantinopol şi Strâmtorile Bosfor şi Dardanele, de unde şi-ar fi asigurat dominaţia asupra Mediteranei Orientale. Realizarea unui astfel de obiectiv i-ar fi oferit nu numai resurse economice, ci şi o poziţie geostrategică de certă valoare cu care şi-ar fi putut susţine proiectele vizând Europa de Nord-Est.

Aşa se explică deci şi importanţa acordată de diplomaţia suedeză evoluţiei problemei poloneze, parte integrantă, aşa cum a mai menţionat, a celei orientale. Ca urmare, cercurile conducătoare suedeze au urmărit să fie cât mai bine informate în legătură cu evoluţia problemei poloneze, dar şi a celei orientale. Şi cum punctul de observaţie cel mai potrivit din acest punct de vedere era capitala Imperiului Otoman – Constantinopolul –, unde se ciocneau toate interesele puterilor antrenate în „rezolvarea" problemei orientale şi se derulau cele mai subtile intrigi diplomatice care vizau anihilarea reciprocă a concurenţilor la acapararea influenţei asupra Porţii Otomane, considerată, şi nu fără temei, un mijloc eficace de contracarare, cu precădere, a politicii

[1] *Idem.*
[2] *Ibidem*, p.84; pentru alte informaţii referitoare la locul problemei poloneze în politica orientală a Prusiei din această perioadă, vezi Ciobanu, *The Status of the Romanian Principalities and the Polish Question,* p.39 şi urm.

BDD-A24256 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:00 UTC)

orientale a Rusiei, diplomaţii suedezi acreditaţi la Constantinopol au avut şi misiunea de a urmări cu atenţia cea mai mare posibilă, şi evoluţia politicii Rusiei în problema poloneză. Or, în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea, s-a remarcat, din acest punct de vedere, Ignatius Mouradgea d'Ohsson.

Descendentul unei familii de bogaţi negustori armeni constantinopolitani, el a beneficiat de o aleasă educaţie şi instrucţie, însuşindu-şi, între multe altele, şi câteva limbi străine, între care şi franceza care era limba diplomatică a vremii. A intrat de timpuriu în slujba Misiunii diplomatice a Suediei de la Istanbul, mai întâi în calitate de dragoman, adică de translator. El a câştigat însă şi încrederea cercurilor conducătoare otomane, datorită serviciilor pe care le făcuse, în timpul cât se aflase la Istanbul, în calitate de dragoman al Misiunii diplomatice a Suediei, îndeosebi datorită contribuţiei sale decisive la încheiereaTtratatului de pace şi de comerţ între Poarta Otomană şi Spania, în anul 1784[1]. În plus, se făcuse cunoscut şi prin activitatea sa de cercetare a istoriei Imperiului Otoman[2] îndeosebi şi beneficia de întinse relaţii în toate nivelele cercurilor conducătoare otomane. Ca urmare, a fost naturalizat suedez, iar în a doua parte a anului 1795 a fost acreditat cu rangul de ministru plenipotenţiar al Suediei pe lângă Poarta Otomană. Din această postură, Ignatius Mouradgea d'Ohsson a putut transmite superiorilor săi de la Stockholm informaţii, privind diversele aspecte ale evoluţiei problemei poloneze, pe care le-a însoţit şi cu aprecieri proprii. Deoarece a reuşit, cu unele mici excepţii, să fie în legătură şi cu reprezentanţii diplomatici ai altor puteri străine acreditaţi la Istanbul, care i-au încredinţat, nu o dată, informaţii referitoare la obiective ale politicii orientale, deci inclusiv în problema poloneză, ale statelor pe care le reprezentau, tocmai datorită relaţiilor sale în rândul cercurilor conducătoare otomane pe care sperau să le câştige, prin intermediul lui, pentru cauzele pe care le pledau la Istanbul.

Avizat în legătură cu posibilitatea dispariţiei Poloniei, Mouradgea d'Ohsson a încercat să determine Poarta Otomană să-şi reactiveze politica sa europeană, cu scopul de a împiedica Rusia să dea lovitura de graţie Poloniei. Fără rezultat însă, deoarece Poarta Otomană nu era capabilă să facă faţă unui nou război cu Rusia, alături de care ar fi intrat, fără îndoială, nu numai Austria, ci şi Marea Britanie, interesate ca Rusia să fie disponibilă pentru a se ralia primei coaliţii antifranceze, în care mai rămăseseră cele două puteri şi aliatele lor. Ca urmare, Rusia, Austria şi Prusia nu au avut nici o problemă să înfăptuiască şi cea de a treia împărţire a Poloniei, în *litera şi spiritul* Tratatului de la Petersburg din 24 octombrie 1795. Evenimentul nu l-a surprins pe diplomatul suedez care considera că *en effet cet evenement est des plus affligeants,* deşi *on devoit cependant s'y attendre*, iar el, reamintea, prevenise, cu mult timp înainte, Poarta Otomană

[1] Cf. *Europe and the Porte*. *New Documents on the Eastern Question,* vol.IV: *Swedish Diplomatic Reports, 1791-1796,* Edited by Veniamin Ciobanu, Editura Junimea, Iaşi, 2006, doc. nr.4, nota 14 (în continuare, *Europe and the Porte*, IV).

[2] Cea mai cunoscută lucrare a sa din acest domeniu este celebrul *Tableau général de l'Empire Othoman divisé en deux parties, dont l'une comprend la législation mahométane, l'autre, l'histoire de l'Empire Othoman...,* publicată, în mai multe volume, la Paris, între anii 1787 şi 1820.

BDD-A24256 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:00 UTC)

asupra acelui pericol[1]. Căci, *j'ai toujours eté, d'avis, qu'il falloit soutenir Kosciusko, quand ce ne seroit qu'avec de l'argent, et avec une armée d'observation* (a turcilor – n.n.) *sur la frontière*[2]. Prin urmare, era el convins, *sa chute* (a lui Tadeusz Kosciuszko – n.n.) *ne pouvoit qu'etrainer celle de la patrie, et faire troubler les voisins dela Pologne*[3] deci, inclusiv Imperiul Otoman care, prin intermediul Moldovei, încadrată în sistemul politic otoman, avusese graniţe comune cu fostul Regat al Poloniei. Cum cercurile conducătoare otomane, deşi consternate de eveniment, nu dau nici un semn că ar fi intenţionat să întreprindă ceva pentru a evita efectele ce puteau fi dezastruoase pentru securitatea provinciilor europene al Imperiului Otoman, Mouradgea d'Ohsson a încercat să treacă în revistă toate pericolele cu care urma să fie confruntată Poarta Otomană, ca urmare a celei de a treia împărţiri a Poloniei, în cazul în care continua să rămână în expectativă. În această ordine de idei, raporta el cancelarului Regatului Suediei, la 26 ianuarie 1796, *j'ai parlé de la Triple Alliance entre l'Angleterre et les deux Cour Impériales* (adică Austria şi Rusia – n.n.); *de tout ce que ce Ligue avoit d'alarmant pour le reste de l'Europe; du nouveau partage de la Pologne; de l'accroissement dela Puissance Russe, et l'Ambition démésurée de l'Impératrice* (Ecaterina a II-a – n.n.) *et des dangers communs de Ses voisins* (sintagmă prin care înţelegea atât Imperiul Otoman, cât şi Suedia)[4]. Le-a indicat, cu acel prilej, chiar şi mijloacele prin care turcii ar fi putut încă să limiteze, cel puţin, dacă nu să anuleze, consecinţele ultimei împărţiri a Poloniei[5]. Cu alt prilej, el atrăgea din nou atenţia cercurilor conducătoare ale Porţii Otomane că Rusia nu se mulţumea doar cu desfiinţarea fostei Republici Nobiliare Polone, ci se grăbea să profite de situaţia internaţională, pentru a-şi pune în aplicare planurile sale expansioniste pe seama Suediei şi a Imperiului Otoman[6]. Şi îşi încheia argumentaţia printr-o afirmare fără de echivoc a strânsei interdependenţe dintre politica orientală şi cea nordică ale Rusiei. Căci, *comme la marche de son plan est tracée avec*

---

[1] *Europe and the Port. New Documents on the Eastern Question,* vol.I: *Swedish Diplomatic Reports, 1795-1797*, Edited by Veniamin Ciobanu, The Center for Romanian Studies, Iaşi, Oxford, Portland, 2001, p. 125 (în continuare, *Europe and the Porte*, I).

[2] *Idem.*

[3] *Ibidem*.

[4] *Ibidem*, p.143.

[5] *Je me suis appuÿé sur la prudence de se ténir en bonne posture de defence, de relever sans perte de tems l'etat militaire d'augmenter la Marine, de former les Milices, de posséder une nombreuse Artillerie de mettre les places frontieres sur une pied respectable, seuls moyens de mainténir la considération de l'Empire* (Otoman – n.n.), *d'inspirer de la confiance aux Amis* (adică Franţei şi Suediei, în primul rând – n.n.) *et d'arrêter les projets audacieuses des ennemis* (cf. *ibidem)*.

[6] *La République Polonoise à peine expiré que loin de poser les Armes et de laisser prendre à Ses troupes quelques instans d'haleines, qu'elle ordonne de les faire passer sur les frontières de ses autres voisins* (adică Suedia şi Imperiul Otoman – n.n.); *C'est qu'Elle ne veut pas perdre de tems, c'est qu'Elle veut profiter de l'Etat actuel des choses et des circonstances générales de l'Europe et de la position particuliere de ses voisins, de la Suède et de la Porte Ottomane* (cf. *ibidem,* p.162).

BDD-A24256 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:00 UTC)

habilité, que donnent les lumieres de l'expérience, elle ne veut cependant déborder vers le Midi qu'après avoir dépourvû à Sa sureté du coté du Nord[1]. Or, tocmai posibilitatea izbucnirii unei noi insurecţii în teritoriile poloneze era invocată de Jgnatius Mouradgea d'Ohsson, cu prilejul unei întrevederi pe care a avut-o cu Ratib Ebu Bekir, reis-efendi, despre care raporta la Stockholm, la 22 martie 1796, ca fiind motivaţia principală care explica schimbarea de atitudine a Rusiei faţă de Poarta Otomană, în sensul că încerca să evite ca aceasta să acorde sprijin polonezilor sau suedezilor[2], în cazul în care s-ar fi ajuns la un conflict militar ruso-suedez. Altfel spus, diplomatul suedez punea din nou în evidenţă faptul că politica expansionistă a Rusiei reprezenta un pericol comun atât pentru cauza poloneză, cât şi pentru securitatea Suediei şi cea a Imperiului Otoman.

Eforturile diplomatice ale lui Mouradgea d'Ohsson erau susţinute, la acea dată, de diplomaţia franceză care era interesată şi ea ca Poarta Otomană să se angajeze în rezolvarea problemei poloneze, adică să se alieze cu Franţa împotriva Rusiei. Trimisul extraordinar a Franţei la Istanbul, Raymond Verninac de Sainte-Maure, a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a convinge cercurile conducătoare otomane că *l'usurpation de la Pologne* deschidea Rusiei *une voie à la conquete des provinces de l'Empire Ottomane*[3]. Mai mult decât atât, susţinea el, *le partage de la Pologne est le prelude du renvoi des Ottomans en Asie, s'ils ne se hatent de prendre les armes*[4], contra Rusiei, alături de Franţa. Apoi, continua el argumentaţia, *si l'usurpation* (a Rusiei, în Polonia – n.n.) *se consolide, au lieu de ce voisin util* (adică, Polonia – n.n.) *les Ottomans vont avoir un implacable ennemie* (Rusia – n.n.) *disposant d'une population nombreuse; maitre de tous les debouchés à mème d'entrer de plein pied dans la Valachie et dans la Moldavie, et d'enlever ces Provinces, avant mème que le bruit de leur marche soit parvenu à Constantinople; puissant dans ces nouvelles Provinces en hommes, en chevaux, en munitions de tout espece; trouvant dans des vastes forets des bois de construction en abondance; versant au moyen des fleuves commodes les productions de ses anciens et nouveaux domaines, dans la Baltiques et le Pont Euxin*[5].

În pofida eforturilor diplomaţiei franceze şi a celei suedeze, Poarta Otomană nu s-a lăsat convinsă să se angajeze activ în rezolvarea problemei poloneze, din perspectiva intereselor celor două diplomaţii. Iar printre numeroase alte argumente care pledau pentru menţinerea acestei atitudini de neutralitate, Ignatius Mouradgea d'Ohsson constata, la începutul lunii martie 1796, că *le Divan est dans la persuasion qu'il n'y a plus rien à esperer du coté des Polonois, attendu 1mo: la garantie mutuelle des 3*

[1] *Ibidem*, p.163.
[2] *Ibidem,* p.185.
[3] Cf. raportul lui Ignatius Mouradgea d'Ohsson, adresat cancelarului Regatului Suediei, din 22 martie 1796, în *Ibidem*, p.194.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*; pentru alte detalii referitoare la politica Franţei în problema poloneză, din această perioadă, vezi Veniamin Ciobanu, *Problema poloneză în propaganda misiunii diplomatice a Franţei la Istanbul (1794-1795)*, în vol. *Romania: A Crossroads of Europe,* Edited by K.W. Treptow, The Centre for Romanian Studies, Iaşi, Oxford, Palm Beach, Portland, 2002, p.57-68.

BDD-A24256 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:00 UTC)

Puissances copartageantes (Austria, Prusia şi Rusia – n.n); *2do: le sort de Varsovie, aujourd'hui au pouvoir Prussien* (anexată de Prusia, în urma aderării sale la Tratatul austro-rus din 3 ianuarie 1795 care consfinţea cea de a treia împărţire a Poloniei – n.n.) *qui est le nojau principal des insurgens et 3o: l'etat des provinces echues à la Russie, ou les habitans dissidens sont de tout temps attaché à la domination actuelle*[1].

Astfel că lichidarea, şi *de jure*, a statului polonez a fost consacrată de acordul pe care cele trei puteri copartajante – Austria, Rusia şi Prusia – l-au semnat. la Petersburg, la 26 ianuarie 1797, ocazie cu care a fost ştearsă din terminologia internaţională şi denumirea de Polonia[2]. Ca urmare, la 9 august 1797, reprezentantul diplomatic al Austriei, cel al Rusiei şi cel al Prusiei au prezentat o Notă comună, *sur laquelle ils font part au Gouvernement Ottoman que leurs Gouvernemens venaient de consommer par un Acte definitif* (adică tratatele de delimitare a noilor lor frontiere, stabilite pe teritoriul polonez – n.n.) *la anéantissement de la ci devante Pologne*[3]. O ştire pe care cercurile conducătoare de la Istanbul au primit-o, potrivit informaţiei trimisă la Stockholm de Ignatius Mouradgea d'Ohsson, *avec une silence morne*[4]. Pe de altă parte, von Knobelsdorff îl informa însă pe rege că marele dragoman Constantin Ipsilanti îl asigurase că Poarta Otomană dorea ca Prusia să ocupe întregul teritoriu al fostului stat polonez, dar că Poarta *ne pouvoit voir du même oeil l'agrandissement des deux Cour Imperiales* (Austria şi Rusia – n.n.) *et le partage a son inscu, et sans participation d'un Royaume limitrophe de la Turquie* (adică Polonia – n.n.)*, au moins auroit-on dû donner quelque parcelle aux Turcs*[5], fireşte, din teritoriul fostei Republici Nobiliare Polone.

Prin urmare, Poarta Otomană era nemulţumită nu atât din cauză că Polonia fusese împărţită – de altfel, nici nu ar fi putut-o împiedica – cât, mai ales, pentru faptul că puterile copartajante nu luaseră în calcul şi interesele sale din zonă. Or, acea „parcelă" la care făcea referire marele dragoman al Porţii, Constantin Ipsilanti este de presupus că viza zona de sud-est a fostei Republici Nobiliare Polone care constituise graniţa acesteia cu Imperiul Otoman, recte cu Moldova, şi unde se afla cetatea Cameniţa, punct strategic de mare importanţă şi pentru Imperiul Otoman. Or, la acea dată, zona era adjudecată deja şi, prin urmare, ar fi fost *dangereux et inutile* din partea turcilor *de montrer des humeur sur une chose fini*[6]. Friedrich Wilhelm Ernst von Knobesdorff a profitat însă de ocazie pentru a da din nou expresie indispoziţiei celor trei puteri copartajante provocată de politica Porţii Otomane faţă de Franţa pe care o considerau ca fiind favorabilă obiectivelor acesteia în Europa Orientală. Ca urmare, i-a sugerat marelui dragoman că, dacă Poarta se considera îndreptăţită să primească unele

[1] *Europe and the Porte*, I, p.189; pentru detalii privind politica Porţii Otomane în problema polonează, vezi Veniamin Ciobanu, *Statele nordice şi problema orientală (1792-1814)*, Editura Junimea, Iaşi, 2005, p.196 şi urm.
[2] Cf. *Europe and the Porte,* I, p.359
[3] *Idem..*
[4] *Ibidem..*
[5] *Europe and the Porte*, V, p.161.
[6] *Idem*.

BDD-A24256 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:00 UTC)

teritorii ca urmare a modificărilor survenite în harta politică a Europei, atunci era trebuia să le reclame de la „aliata" sa Franţa, care tocmai încheiase procesul de împărţire, cu Austria, a teritoriilor fostei Republici a Veneţiei. În consecinţă, Franţa *devroit bien donner un lot aux Turcs, et que les Iles Venitiennes situés sur les côtes de l'Empire Ottoman devroient lui etre adjuges*[1], ceea ce, dacă s-ar fi putut realiza, ar fi limitat zona de influenţă a Franţei în Mediterana Orientală, spre beneficiul adversarelor acesteia.

Se încheia astfel o altă fază din evoluţia problemei poloneze, în parametrii în care s-a desfăşurat în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea. Din motive ce nu mai trebuie subliniate, am punctat doar acele elemente care pot reliefa importanţa pe care a avut-o această problemă în configurarea politică a Orientului European, în perioada cronologică cuprinsă între proclamarea Constituţiei de la 3 mai 1791 şi Convenţia de la Petersburg din 26 ianuarie 1797, care a „închis" problema poloneză, din punctul de vedere al lui *jus publicum europaeum*. Ea a rămas totuşi „deschisă", în raporturile politice interstatale din Europa, timp de aproape încă un secol şi jumătate, constituind, împreună cu problema românească, un element distinct al problemei orientale.

Résumé

L'auteur met en évidence surtout l'image sur les Polonais et le problème polonais des représentants diplomatiques accrédités à Istanbul appartenant à deux Etats l'intérêts desquels dans ce domaine étaient toutefois diamétralement opposés. Il s'agit d'une parte de celui de Prusse, qui suivait à déterminer la Porte de ne pas s'opposer à la consolidation des positions qui la Prusse a acquis en Pologne comme résultat des derniers partages de ce pays, c'est-à-dire celui de 1793 et celui de 1795. Pour cet raison son image sur les Polonais et le problème polonais a été défavorable.

De l'autre parte il s'agit de représentant diplomatique de Suède qui à cause du fait que la Russie représentait un permanent péril à l'adresse de la sécurité de la Suède dans l'espace baltique tentait à déterminer la Porte de s'opposer à la politique polonaise de cet Etat. C'est pourquoi il a manifesté une évidente sympathie pour les Polonais et pour leur efforts de se soustraire à la domination de la Russie, et a prouvé en même temps qu'il a compris les dimensions du problème polonais dans le contexte du question orientale.

[1] *Ibidem*.

BDD-A24256 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:00 UTC)